

วิวัฒนาการของห้องน้ำที่ส่งผลต่อการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์

EVOLUTION OF LAVATORY AND ITS EFFECTS ON CREATIVE DANCE

ภคพร หอมนาน

PAKAPRON HOMNAN

พัชรินทร์ สันติอัครวรรณ

PHATCHARIN SUNTIATCHAWAN

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

กรุงเทพมหานคร

BANGKOK

รับบทความต้นฉบับ : 23 มกราคม 2562

ตอบรับการตีพิมพ์บทความ : 19 เมษายน 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบของการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย โดยยึดหลักแนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสารจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของห้องน้ำในอดีตจนถึงปัจจุบัน และพฤติกรรมการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยใช้ประเด็นคำถามแบบปลายเปิด และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ 8 องค์ประกอบ คือ 1) การออกแบบบทบาทการแสดง 2) การคัดเลือกผู้แสดง 3) การออกแบบลีลานาฏศิลป์ 4) การออกแบบเสียง 5) การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง 6) การออกแบบเครื่องแต่งกาย 7) การออกแบบสถานที่แสดงและฉากการแสดง และ 8) การออกแบบแสง แสดงผลการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ 6 องค์ ได้แก่ องค์ที่ 1 ห้องแห่งอดีต วิถีชีวิตในการขับถ่ายของผู้คนในอดีต องค์ที่ 2 ห้องแห่งความหรรษา พฤติกรรมมนุษย์ในการใช้ห้องน้ำของกลุ่มคนชั้นสูง องค์ที่ 3 ห้องแห่งข่าวสาร การรับส่งข่าวสารและกระจายข้อมูลไปสู่สังคมภายนอกของห้องน้ำ องค์ที่ 4 ห้องแห่งความลับ การใช้สถานที่ห้องน้ำที่ไม่พึงประสงค์ องค์ที่ 5 ห้องแห่งความเครียด การใช้ห้องน้ำระบายความเครียดจากสภาวะกดดันปัญหาทางด้านทางสังคม และ องค์ที่ 6 ห้องแห่งวิถีสังคมเมือง การใช้ห้องน้ำในชีวิตประจำวันและเป็นศูนย์รวมของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคมเมืองของไทย

คำสำคัญ : วิวัฒนาการ, ห้องน้ำ, การสร้างสรรค์นาฏศิลป์

ABSTRACT

This research aims to examine the Thai dance arts creation patterns from lavatory-using habits in urban Thai society. This research is conducted by using a quantitative research method, a literature review of past to present use of lavatory, lavatory using habits in urban Thai society, and an open-question interview, together with 8 creative research elements as following:

1) acting role design, 2) actors audition, 3) Thai dance arts movement design, 4) voice design, 5) props design, 6) costume design, 7) setting and backdrop design, 8) lighting design, which present Thai dance arts creation in 6 acts including Act I: The Chamber of Past; how people in the past excreted in their daily lives, Act II: The Chamber of Luxury; how Thai elites used the lavatory, Act III: The Chamber of News; how messages were received and delivered to the outside of the lavatory, Act IV: The Chamber of Secrets: how the lavatory was used with misguided purposes, Act V: The Chamber of Release; how the lavatory was used to release all the sadness resulting from pressure and social problems, and Act VI: The Chamber of Urban Lives; how the lavatory is used by the urban Thai people to conduct activities in daily lives.

Keywords : Evolution, Lavatory/Bathroom, Thai classical dance creation

บทนำ

มนุษย์กับวิถีสังคมมักจะแยกออกจากกันไม่ได้ เนื่องจากทั้งสองอย่างนี้อยู่คู่ขนานกันมาตลอด การที่มนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้นั้นจำเป็นต้องเป็นสมาชิกของสังคมควบคู่ไปด้วยกัน (Settho, 1980, p. 2) ผู้วิจัยเล็งเห็นว่ามนุษย์และสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างมากไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมเนื่องจากมนุษย์จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกัน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลถึงบุคคลจนมาถึงกลุ่มและสังคมในด้านสังคมเมือง ทางกายภาพของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบันประเทศไทยมีการขับเคลื่อนและพัฒนาไปข้างหน้าตามวิวัฒนาการของสังคมเมือง ได้แก่ การคมนาคม ตึกที่พักอาศัย การอุปโภคและบริโภค รวมไปถึงระบบทางการศึกษาและความก้าวหน้าทางการแพทย์ เป็นต้น นอกจากนี้ทางด้านสุขภพยังมีการพัฒนาให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ความสำคัญของวัฒนธรรมทางด้านการใช้ห้องน้ำซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อย่างไรก็ตาม มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์มีวิธีการขับถ่ายที่มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องของวิธีการสถานที่ และการเก็บทำลาย เช่นเดียวกันกับสังคมไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนการปฏิรูปสังคม มีการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกก่อนที่จะมีข้อกำหนดกฎหมายให้นำมูลสู่สังคมในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้มีการออกพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพ ฯ โดยมีผลบังคับให้คนไทยต้องขับถ่ายในห้องส้วม (Chaiviset, 2002, pp. 125-127) จากนั้นด้านสาธารณสุขของประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ โดยได้มีการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบของส้วมให้เหมาะสมแก่การใช้งานและถูกสุขอนามัยของคนไทย ทั้งนี้ส้วมที่ได้รับความนิยมสูงสุดได้แก่ ส้วมบุญสะอาดและส้วมค่อหาน ซึ่งก่อนหน้านี้คนไทยมักจะใช้งานส้วมในรูปแบบของส้วมหลุมและส้วมถึงเทที่มีผลกระทบกับทางด้าน การสุขอนามัยของคนไทยแต่ในขณะนั้นส้วมในแบบของตะวันตกนั้นเป็นรูปแบบของชักโครก (Chaiviset, 1999, pp. 243-245) จากนั้นส้วมในรูปแบบของชักโครกได้มีบทบาทและเป็นที่นิยมอย่างมากในสังคมของประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีการพัฒนารูปลักษณะที่สวยงาม อีกทั้งมีการคิดค้นนวัตกรรมและฟังก์ชัน (Function) ให้ทันสมัย ตอบรับความต้องการของคนไทย และยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาในเรื่องของสุขอนามัยของคนไทยให้ดีขึ้น (Rumruamsin, Interview, 2018, 9 November) ซึ่งในส่วนของการแสดงผู้วิจัยได้ยกส้วมหลุมมาเป็นประเด็นในการแสดงวิวัฒนาการของส้วมไทยโดยนำเสนอในรูปแบบของการแสดงร่วมสมัย

การนำแนวคิดทางด้านสัญวิทยาด้วยการใช้สัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงเป็นการจำลองหรือสมมติฐานขึ้นโดยหยาบยกลึง ๆ หนึ่ง นำมาสื่อความหมายโดยศิลปินสามารถกำหนดแทนอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เกิดความหมายอารมณ์ทั้งทางตรงและการสื่อความหมายทางอ้อม เพื่อที่จะสื่อให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจถึงผลงานการสร้างสรรค์และผู้ชมสามารถตีความหมายได้อย่างกว้างขวางทางด้านความคิดของผู้ชม ดังที่ Ferdinand de Saussure ได้กล่าวไว้ว่า “ความหมายภาษาของมนุษย์ เกิดจากหน่วยพื้นฐานที่เรียกว่า “สัญยะ” ต้องอาศัยองค์ประกอบได้แก่ รูปสัญยะ/ตัวสื่อ/ตัวความหมาย (Signifier) ทั้งนี้กับความหมายของสัญยะหรือความคิดที่จะต้องการสื่อ จะต้องควบคู่กันกับตัวความหมายกับความคิด ไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ตายตัวตั้งแต่อยู่บนพื้นฐานของข้อตกลงร่วมกันกับผู้ใช้ภาษาแต่ละแห่ง” (Kitiasa, 2003, p. 27)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะนำเสนอส่วนผสมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีความดั้งเดิมที่มีมาอย่างยาวนานในยุคสมัยที่มีก่อนริเริ่มให้จัดสร้างห้องน้ำ ซึ่งในสังคมเมืองในปัจจุบันได้มีการยกเลิกในการใช้งานเนื่องจากยุคสมัยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย อีกทั้งผู้วิจัยจึงคาดหวังที่จะนำองค์ความรู้ทางด้านการสร้างสรรค์ในรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัยที่มีรูปแบบท่วงท่าเคลื่อนไหวที่ปรับประยุกต์ได้อย่างอิสระ เป็นสื่อในการนำเสนอผลงานการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย ในครั้งนี้ผู้ชมจะได้รับแนวคิดและสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีสังคมเมืองได้ผ่านการใช้ห้องน้ำเป็นสื่อสัญลักษณ์ได้อย่างชัดเจน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อหารูปแบบของการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย

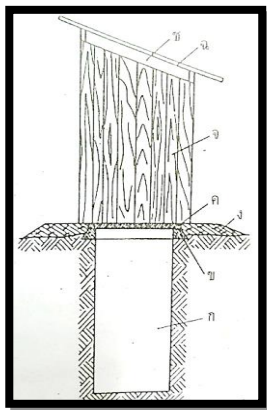
ประโยชน์การวิจัย

ได้รูปแบบการแสดงผลงานสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในอดีตพัฒนาการถึงปัจจุบันที่สะท้อนถึงวิถีสังคมเมืองของไทยผ่านการแสดงผลงานสร้างสรรค์ท่ามกลางสังคมของยุคโลกาภิวัตน์ที่ใช้ห้องน้ำเป็นแหล่งสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ให้ผู้ชมตระหนักและเลือกใช้ชีวิตในวิถีสังคมเมืองอย่างเหมาะสม

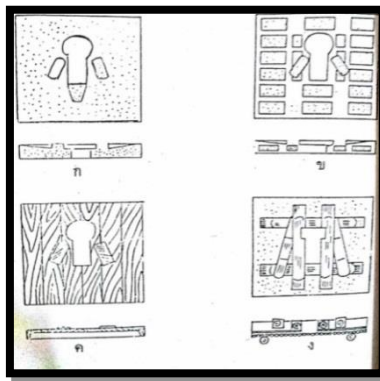
การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยนำเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ห้องน้ำสมัยการจัดตั้งกรมสุขาภิบาล หรือ สุขาภิบาล มีข้อบังคับการจัดการอยู่ 4 ข้อ เป็นพระราชบัญญัติเพื่อประกาศต่อไป คือ 1) การกำจัดเยื่อ ฝุ่นฝอย 2) การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ 3) การจัดการเรือน โรง และกระท่อมที่ไม่สะอาด และ 4) การป้องกันสิ่งสกปรก (Chaiviset, 1999, p. 182) ดังนั้นจึงมีการผลิตห้องน้ำที่มีส้วมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ส้วมหลุม เป็นลักษณะส้วมที่ชาวบ้านรู้จักและใช้กันทั่วไป ประกอบด้วยหลุมดิน มีตัวเรือนสร้างครอบคลุมส้วมไว้ อาจจุดเป็นหลุมกลมหรือสี่เหลี่ยมก็ได้ และหลังจากถ่ายเสร็จจะใช้หญ้า ก้อนหินเปลือกมะพร้าว และกระดากทำความสะอาดเป็นต้น ซึ่งส้วมลักษณะนี้ใช้แทนการไปถ่ายในป่า ในทุ่ง เมื่อหลุมเริ่มเต็ม ก็กลบหลุมย้ายไปจุดที่ใหม่ (Tainuea, M. et al., 1987, p. 87) แสดงดังภาพที่ 1

- ก. หลุมส้วม
- ข. ฐานส้วม
- ค. พื้นส้วม
- ง. พุนดิน
- จ. เรือนส้วม
- ฉ. หลังคา
- ข. ช่องระบาย

- ก. คอนกรีตเสริมเหล็ก
- ข. ก่ออิฐฉาบด้วยปูนและเสริมเหล็ก
- ค. ไม้กระดาน
- ง. พื้นสร้างขึ้นด้วยกิ่งไม้และดิน

ภาพที่ 1 โครงสร้างส้วมหลุมและฐานปิดปากส้วมหลุม

ที่มา : Tainuea et al., 1987, p. 87, 92.

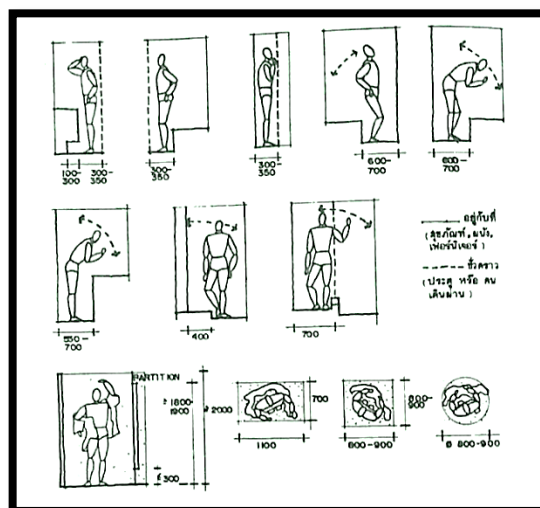
ส้วมถังเท ในเมืองไทยมีการใช้ส้วมถังเทเป็นการถ่ายอุจจาระลงถังที่เตรียมไว้แล้วจึงนำไปทิ้ง ต่อมาในระยะหลังทางรัฐบาลจึงไม่ส่งเสริมให้ใช้ส้วมถังเท เนื่องจากส้วมถังเทเป็นส้วมที่ยากต่อการดูแลรักษา รวมไปถึงการป้องกันการแพร่ของเชื้อโรค พอมีส้วมที่ใช้อย่างสะดวกกว่า จึงได้หันไปใช้ส้วมแบบราดหรือส้วมแบบคอกห่านแทน (Tainuea et al., 1987, p. 97) ส้วมบุญสะอาด โดยนายอินทร์ บุญสะอาด ผู้ตรวจการสุขาภิบาลประจำอำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ประดิษฐ์ การออกแบบส้วมบุญสะอาด เพื่อให้คนที่ใช้ส้วมหลุมและมักละเลยการปิดช่องถ่ายจึงมีผลทำให้ไม่สามารถป้องกันแมลงวันหรือสัตว์เล็กอื่น ๆ ที่ลงไปตอม ดังนั้นการออกแบบส้วมแบบบุญสะอาดนี้สามารถที่จะป้องกันความสะอาดดังกล่าวได้ ลักษณะเด่นของส้วมฝาปิดจะมีรูปร่างลักษณะเป็นลิ้น และลิ้นนี้จะเข้าไปขัดกับประตูและมีส่วนยื่นออกมานอกประตู คนข้างนอกเห็นก็จะรู้ได้ทันทีว่ามีคนไข้อยู่ เมื่อเสร็จกิจจะต้องปิดฝาส้วมไว้ดังเดิม ไม่เช่นนั้นประตูจะเปิดไม่ออก (Tainuea et al., 1987, p. 98) และส้วมคอกห่าน ทางรัฐบาลมีนโยบายให้พระยานครพระราม (สวสดี มหากาญ) มีการคิดค้นลองทำส้วมแบบเทราดน้ำให้อุจจาระและน้ำไหลซึมลงไปดิน เรียกวิธีการนี้ว่า “ส้วมซึม” ทางราชการได้ส่งให้นายแพทย์และช่างใหญ่ของกรมสุขาภิบาล รวมไปถึงผู้แทนจากมูลนิธิโรคกักเฬลเลอร์มาร่วมตรวจสอบ และพิจารณาว่าส้วมนี้ทำด้วยซีเมนต์ อุจจาระค้างแห้งง่าย ถ้าใช้ในที่ชุมชนอาจเป็นอันตรายเพราะอุจจาระจะซึมลงไปดินทำให้ตามบ้านเรือนสกปรก อย่างไรก็ตามส้วมแบบคอกห่านได้เข้ามาแทนที่การใช้ส้วมหลุม ส้วมถังเท ทำให้พฤติกรรมการขับถ่ายได้รับความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นและด้วยราคาการก่อสร้างที่ไม่แพงจึงทำให้มีใช้กันจนถึงปัจจุบัน (Phra Bamrasnaradura, 1962, unpagged) สำหรับส้วมในปัจจุบัน ในระยะแรกที่ส้วมชักโครกเข้ามา คือช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2460-2490 ส้วมชักโครกจะมีเฉพาะตามวังและบ้านเรือนของชนชั้นสูง จึงได้เริ่มมีผู้ใช้ส้วมในรูปแบบชักโครกมากขึ้นในช่วงที่มีการก่อสร้างบ้านแบบสมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชักโครกในสมัยนั้นจะมีถังพักน้ำติดตั้งสูงเหนือชักโครกจากนั้นน้ำจะไหลลงมาชำระล้างให้อุจจาระลงไปสู่ถังเซปติกแทงก์ (Septic tank) ที่ไว้เก็บกักอุจจาระกระทั่งต้นทศวรรษ 2500 ส้วมชนิดนี้ได้รับความนิยมจนเป็นที่แพร่หลายจนถึงปัจจุบัน (Chaiviset, 1999, p. 251)

ภาพที่ 2 โถชักโครก

ที่มา : ถ่ายภาพเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2561 ณ บ้านและสวนแฟร์ 2018 อาคารชาเลนเจอร์ อิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี

พฤติกรรมของมนุษย์ในการใช้ห้องน้ำในสังคมเมือง คือ พฤติกรรมและความต้องการของผู้ใช้สอยที่ทำไปพร้อม ๆ กับพฤติกรรมหลัก คือ ใช้ห้องน้ำเพื่อการขับถ่าย พฤติกรรมประกอบ คือ พฤติกรรมการส่องกระจก การเปลี่ยนเสื้อผ้า การล้างหน้า ล้างมือ และพฤติกรรมการเปิด ปิด ประตูห้อง ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญของการคำนึงถึงในการออกแบบภายในของห้องน้ำ โดยผู้วิจัยได้นำท่างานดังกล่าวมาใช้ในการออกแบบสรีลาการเคลื่อนไหวของผู้แสดง และนำพฤติกรรมดังกล่าวมาเป็นตัวกำหนดพื้นที่การออกแบบภายในฉากการแสดงด้วย

ภาพที่ 3 พฤติกรรมการใช้ห้องน้ำ

ที่มา : Sinthusek, 2012, p. 66.

พฤติกรรมการใช้สอยทางแนวนอนภายในห้องน้ำ ผู้วิจัยได้หีบยกท่าทางดังกล่าวมาใช้ในการออกแบบลีลาในระดับ 1,000 มิลลิเมตร เป็นท่าทางพฤติกรรมการใช้เคาน์เตอร์อ่างล้างมือและการออกแบบลีลาในระดับที่ 1800 มิลลิเมตร ในแง่มุมของพฤติกรรมการถ่ายภาพในสังคม อีกทั้งยังเป็นต้นแบบในการออกแบบระยะความสูงของเคาน์เตอร์อ่างล้างหน้า ซึ่งเป็นอุปกรณ์การแสดง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีการใช้ลีลาดังกล่าวมาเป็นตัวกำหนดการออกแบบระยะความสูงของผนัง ให้มีความสอดคล้องกันกับลีลาการเคลื่อนไหวในองค์การแสดง และใช้ระดับการนั่งที่ 200 มิลลิเมตร เป็นท่าทางพฤติกรรมการใช้ส้วมหลุมในอดีตและใช้ระดับที่ 400 มิลลิเมตร เป็นท่าทางของการใช้ส้วมชักโครกของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ที่ใช้นาฏศิลป์ร่วมสมัยในการแสดง คือการผสมผสานระหว่างท่าทางการเคลื่อนไหวและทักษะในรูปแบบนาฏศิลป์แขนงต่าง ๆ อย่างไร้ชัดจำกัดในการเคลื่อนไหวของผู้แสดง รวมถึงความอิสระของกระบวนการจัดลำดับทางด้านความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์และการออกแบบท่าทาง การเคลื่อนไหว การคัดเลือกนักแสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี แสงสี อุปกรณ์ประกอบการแสดง ดังที่ Charassri (Interview, 2017, 6 October) ได้อธิบายนิยาม นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย ไว้ว่า “ผลงานนาฏยประดิษฐ์ที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในยุคปัจจุบันโดยนาฏศิลป์และวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ มาบูรณาการผสมผสานกับนาฏศิลป์ไทยที่มีความแตกต่างทางด้านยุคสมัยกัน มาร่วมแสดงในวาระเดียวกัน การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยนั้นผู้สร้างสรรค์ผลงานนาฏยประดิษฐ์ต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ไม่ใช่เพียงการหยิบยกท่าทางทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาเรียบเรียงแล้ว กล่าวว่าเป็นการแสดงนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ยึดหลักแนวคิดของการวิจัยเป็นหลักในการกำหนดรูปแบบตามวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการดังนี้

1. การวิธีวิจัยเอกสาร เป็นการทบทวนวรรณกรรม โดยทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของห้องน้ำในอดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นพฤติกรรมของมนุษย์จากการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย และข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและโครงสร้างของห้องน้ำ จากเอกสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และสื่อสารสนเทศอื่น ๆ ที่พิจารณาเลือกศึกษาผลงานที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอเรื่องราวของการดำเนินชีวิตในสังคมเมืองและผลงานทางศิลปกรรม นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. การสัมภาษณ์ มีลักษณะการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยใช้ประเด็นคำถามแบบปลายเปิดประกอบด้วย ประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านพฤติกรรมการใช้ห้องน้ำในแง่มุมที่หลากหลาย รวมทั้งประเด็นเรื่ององค์ประกอบที่สำคัญทางด้านนาฏศิลป์ และประเด็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานทางด้านนาฏศิลป์ โดยทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยดำเนินการนำเสนอรูปแบบการแสดง 6 องค์ ตามองค์ประกอบดังนี้

1. การออกแบบบทการแสดงจากที่มาของส้วมในแต่ละประเภท อาทิ ส้วมหลุม ส้วมถึงเท ส้วมบุญ สะอาด ส้วมค่อห่าน นำมาสู่ส้วมชักโครกในปัจจุบัน มีหลักการสร้างสรรค์จากความเป็นมาของส้วมแต่ละประเภทให้ออกมาในรูปแบบของละครโดยใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายเป็นหลักของการสื่อสาร นับได้ว่าเป็นส่วนประกอบที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางในการสร้างสรรค์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. การคัดเลือกผู้แสดง แบบเจาะจงที่มีทักษะทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ตะวันตก อีกทั้งทักษะทางด้านการเปล่งเสียงเพื่อให้ผู้แสดงสามารถสื่อสารอารมณ์ ความรู้สึก ออกมาตามวัตถุประสงค์การแสดง ประกอบไปด้วยผู้แสดงชาย จำนวน 3 คน และผู้แสดงหญิง จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน โดยมีการคัดเลือกในแต่ละองค์ให้ตรงกับบุคลิกภาพและมีความใกล้เคียงกับความสามารถทางการแสดง

3. การออกแบบลีลานาฏศิลป์ ใช้การเคลื่อนไหวในรูปแบบของท่าทางในการใช้ชีวิตประจำวัน (Everyday movement) เป็นการเคลื่อนไหวการใช้ชีวิตของคนไทยในสมัยอดีตและพัฒนาการออกแบบลีลาเป็นลำดับในการใช้การเปล่งเสียงและการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัย พร้อมทั้งสร้างสัญลักษณ์ผ่านลีลาการเคลื่อนไหวร่างกายให้เกิดความหมายในการสื่อสารผ่านการแสดงและการคำนึงถึงรูปแบบการใช้ห้องน้ำในสังคมไทย ที่สื่อให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวลีลาการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่มีรสนิยมชื่นชอบความสะดวกสบาย ความหรูหราในรูปแบบเต้นฮิปฮอป (Hip Hop) ที่สื่อให้เห็นถึงลีลาการเคลื่อนไหวความกดดันจากสังคมนำมาสู่การใช้พื้นที่ของห้องน้ำหลบซ่อนและระเบิด โดยการนำเสนอผ่านร่างกายของมนุษย์เพื่อสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่มีความเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

4. การออกแบบเสียง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การแสดงมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เป็นการกำหนดจังหวะของลีลาและสามารถสื่อสารการรับรู้ของผู้แสดงและผู้ชมได้ดี เหมาะสมในการสร้างอารมณ์ความรู้สึกและบรรยากาศในการแสดงผลงาน โดยมีการเลือกแนวดนตรีคือ องค์กรที่ 1 ใช้เครื่องดนตรีตะวันตกประเภทไวโอลิน องค์กรที่ 2 ใช้แนวดนตรีแจ๊ส องค์กรที่ 3 ถึงองค์กรที่ 6 ใช้แนวดนตรีประเภทดนตรีอิเล็กทรอนิกส์เป็นหลัก

5 การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง เป็นส่วนช่วยเพิ่มอรรถรสและความเข้าใจในการแสดงให้มีความชัดเจนเนื้อหาและการนำเสนอมากยิ่งขึ้น ใช้วิธีการอธิบายแนวคิดสัญลักษณ์แบบตรงไปตรงมาผ่านอุปกรณ์การแสดงที่สมจริง (Realistic) ได้แก่ ส้มหลุม ส้มซึกโครก อ่างอาบน้ำ อ่างล้างหน้า ส้มซึกโครก ตะกร้า แผ่นมาร์คหน้า แก้วไวน์ ขวดน้ำหอม บุหรี่ โทรศัพท์มือถือ ถุงช้อปปิ้ง ปากกาสีแดง กล่องสีดำ แฟ้ม ใบเสร็จ ม้วนบิล ถังน้ำสีฟ้า ถุงมือสีฟ้า น้ำยาเช็ดทำความสะอาด ไม้ถูพื้น

6. การออกแบบเครื่องแต่งกาย เป็นองค์ประกอบที่ช่วยบ่งบอกถึงบทบาทของผู้แสดงให้มีความชัดเจนรวมถึงการออกแบบ การแต่งหน้า การออกแบบทรงผม และเสริมสร้างอรรถรสในการแสดง ในสไตล์แนวคิดแบบศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern) และเป็นของจริง (Realistic) ซึ่งผู้วิจัยออกแบบเครื่องแต่งกายเป็นแบบยุคสมัยอดีตและยุคสมัยปัจจุบัน โดยคัดเลือกเสื้อผ้าที่มีการออกแบบตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับบทการแสดงในแต่ละสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้น ๆ และสิ่งสำคัญที่สุดคือเครื่องแต่งกายต้องเหมาะสมกับการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้แสดง ได้แก่ ยุคสมัยอดีตใช้เครื่องแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ 5 และยุคสมัยปัจจุบัน คัดเลือกเสื้อผ้าที่มีการออกแบบตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับบทการแสดงในแต่ละสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้น ๆ ของแต่ละองค์ และสิ่งสำคัญที่สุดคือเครื่องแต่งกายต้องเหมาะสมกับการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้แสดง

7. การออกแบบสถานที่แสดงและฉากการแสดง เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การแสดงมีความสมจริง โดยเลือกสถานที่โรงละคร BU Theatre Company มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เนื่องจากเป็นโรงละครที่มีความพร้อมทางด้านเทคนิคแสง สี เสียง ฉาก และเวที มีพื้นที่บริเวณเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมิติทั้งความกว้างและความลึก ลักษณะพื้นผิวสีดำแบบปิดทั้งโรงละคร เลือกใช้ฉากที่เรียกว่า สเตนอลอน (Stanley alone) เป็นการยึดแบบไม่มีขาฉาก ไม่มีการใช้อุปกรณ์เพื่อยึดติดแต่อย่างใด นับได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ ของการสร้างฉากงานสร้างสรรค์ในครั้งนี้

8. การออกแบบแสง นับได้ว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการสร้างภาพการแสดง ทั้งนี้แสงยังสามารถสื่ออารมณ์ เวลา บรรยากาศ และสถานการณ์ต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่องในแต่ละห้องน้ำมีเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน โดยใช้สีม่วง สีชมพูเพื่อแสดงความเป็นส่วนตัวและให้ความรู้สึกแบบผ่อนคลาย เมื่อได้ระบาย ได้ปลดปล่อยและไม่ปิดกั้น และใช้สีขาว สบายตาเพื่อแสดงวิถีสังคมเมือง ให้ความรู้สึกเหมือนเปิดอกให้หมดตามบทบาทของผู้แสดงแต่ละคน อย่างชัดเจน

การวิเคราะห์คุณค่าและผลงานสร้างสรรค์ตามเกณฑ์มาตรฐานบุคคลต้นแบบทางด้านนาฏศิลป์มาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนางานสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย แบ่งเป็น 11 ข้อ ประกอบด้วย 1) จิตวิญญาณ 2) รสนิยม 3) ประสบการณ์ 4) ปรัชญา 5) ความสามารถหลากหลาย 6) การสร้างสรรค์ 7) ผู้นำและบุกเบิก 8) การถ่ายทอด 9) จรรยาบรรณ 10) ผู้หายาก และภายหลังศาสตราจารย์ ดร.นราพงษ์ จรัสศรี ได้เพิ่มเติมข้อที่ 11) ความหลงใหล

ผลการวิจัย

ผลของรูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย

ภาพการแสดง	การนำเสนอ
 องค์ที่ 1 ห้องแห่งอดีต	- นำเสนอรูปแบบของวิถีชีวิตในการขับถ่ายของผู้คนในอดีตที่สื่อให้เห็นถึงผู้แสดงเคลื่อนไหวไปยังสถานที่ที่ขับถ่ายหรือปลดทุกข์
 องค์ที่ 2 ห้องแห่งความหุหุรา	- นำเสนอการพัฒนารูปแบบและการใช้งานของวิถีชีวิตและพฤติกรรมมนุษย์ของกลุ่มคนชั้นสูง โดยสื่อให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของผู้แสดงที่มีความผ่อนคลายและได้รับความสะดกสบายมากขึ้น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ภาพการแสดง	การนำเสนอ
 องค์ที่ 3 ห้องแห่งข่าวสาร	- นำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำเพื่อรับส่งข่าวสาร และกระจายข้อมูลไปสู่สังคมภายนอกของห้องน้ำ ที่สื่อให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของผู้แสดงภายในห้องน้ำ
 องค์ที่ 4 ห้องแห่งความลับ	- นำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำที่ไม่เพียงประสงค์ในแง่ของการปิดบังซ่อนเร้นความลับที่ไม่สามารถเปิดเผยสู่สังคมภายนอกได้ โดยสื่อให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวภายในห้องน้ำของผู้แสดงที่กำลังจะเข้าไปปิดความลับในห้องน้ำ
 องค์ที่ 5 ห้องแห่งความเครียด	- นำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำที่มีการระบายความเศร้า จากสภาวะกดดัน ตึงเครียดของปัญหาอุปสรรคทางสังคม โดยสื่อให้เห็นถึงความเครียดในหลาย ๆ เรื่องจากการเคลื่อนไหวภายในห้องน้ำของผู้แสดง
 องค์ที่ 6 ห้องแห่งวิถีสังคมเมือง	- นำเสนอรูปแบบของพฤติกรรมการใช้ห้องน้ำในชีวิตประจำวันที่มีความสำคัญอย่างมากและมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธหรือละทิ้งที่จะใช้งานห้องน้ำ โดยสื่อให้เห็นถึงความกว้างขวางของสังคมการใช้ห้องน้ำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแสดงว่าห้องน้ำมีความเป็นศูนย์รวมของมนุษย์ในสังคมเมืองของไทย

อภิปรายผล

รูปแบบการสร้างสรรค์นฏยศิลป์จากวิถีการใช้ห้องน้ำในสังคมเมืองของไทย ทั้ง 6 องค์ เป็นการนำเสนอที่สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมจากวิถีชีวิตการใช้ห้องน้ำ ประกอบไปด้วย องค์ที่ 1 ห้องแห่งอดีต ผู้แสดงเคลื่อนไหวไปยังสถานที่ที่ขยับถ่ายหรือปลดทุกข์ เป็นการศึกษามากจากแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการขยับถ่ายในรูปแบบของส้วมหลุม องค์ที่ 2 ห้องแห่งความหรรษา การเคลื่อนไหวของผู้แสดงที่มีความผ่อนคลายและได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น เป็นการนำเสนอรูปแบบของวิถีชีวิตในการขยับถ่ายที่มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาในเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ของกลุ่มคนชนชั้นสูงที่มีการใช้งานห้องน้ำแตกต่างจากอดีต โดยห้องน้ำไม่ใช่แค่สถานที่ที่ขยับถ่ายเพียงเท่านั้น แต่อาจเป็นสถานที่ที่ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนทางสุขภัณฑ์ด้วยเช่นกัน องค์ที่ 3 ห้องแห่งข่าวสาร การเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของผู้แสดงภายในห้องน้ำ เป็นการนำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำเพื่อรับข่าวสารและกระจายข้อมูลไปสู่สังคมภายนอกของห้องน้ำ องค์ที่ 4 ห้องแห่งความลับ การเคลื่อนไหวภายในห้องน้ำของผู้แสดงที่กำลังจะเข้าไปปกปิดความลับในห้องน้ำ เป็นการนำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำที่ไม่พึงประสงค์ในแง่ของการปิดบังซ่อนเร้นความลับที่ไม่สามารถเปิดเผยไปสู่สังคมภายนอกได้ องค์ที่ 5 ห้องแห่งความเครียด แสดงให้เห็นถึงความเครียดในหลาย ๆ เรื่อง จากการเคลื่อนไหวภายในห้องน้ำของผู้แสดง เป็นการนำเสนอรูปแบบของการใช้สถานที่ห้องน้ำที่มีการระบายความเศร้า จากสภาวะความกดดันตึงเครียดของปัญหารอบด้านทางสังคม จนนำมาสู่บทสรุปของการจบชีวิต และองค์ที่ 6 ห้องแห่งวิถีสังคมเมือง แสดงให้เห็นถึงความกว้างขวางของสังคมการใช้ห้องน้ำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความเป็นศูนย์รวมของมนุษย์ในสังคมเมืองของไทย นำเสนอรูปแบบของพฤติกรรมการใช้ห้องน้ำในชีวิตประจำวันที่มีความสำคัญอย่างมากและมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธหรือละทิ้งที่จะใช้ห้องน้ำได้ ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยมีการขยับเคลื่อนไปข้างหน้าตามวิวัฒนาการของแต่ละยุคสมัย โดยที่มนุษย์มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีความก้าวหน้า ทันสมัย รวมไปถึงพัฒนาการของห้องน้ำและสุขภัณฑ์ภายในห้องน้ำ สอดคล้องกับ Champapan (2016, p. 193) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในเรื่องของการขยับถ่ายในชนชั้นของกษัตริย์ที่มีการจัดสร้างหออพระบังคนหรือปัจจุบันเรียกว่า ห้องน้ำ โดยเขาได้มีการกล่าวถึงแผนผังของพื้นที่ที่ไปยังห้องทรงของกษัตริย์ในสมัยสมเด็จพระเพทราชาของอาณาจักรอยุธยาที่มีการก่อสร้างขึ้นในสมัยนั้น ซึ่ง Editorial team of Home and Garden magazine (2008, p. 8) ได้อธิบายเกี่ยวกับห้องน้ำไว้ว่า “ห้องน้ำเป็นสถานที่ใช้งานส่วนบุคคลที่มีความสำคัญมากและเป็นห้องน้ำที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่องมากห้องหนึ่งในบ้าน แม้ว่าห้องน้ำอาจจะไม่ใช่ห้องโปรดของใครต่อใครก็ตาม เมื่อพูดถึงห้องน้ำ ซึ่งหมายรวมทั้งห้องอาบน้ำและห้องสุขานั้นเราก็นึกถึงห้องน้ำธรรมดา ๆ ที่มีเพียงอุปกรณ์จำเป็นที่ใช้ประโยชน์เพื่อการขยับถ่ายเท่านั้น หากเราย้อนเวลากลับไปในยุคแรก ๆ ที่มีห้องน้ำเกิดขึ้นจะพบว่าใช้เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ สถานที่ในเรื่องเสริมความงามกันมาเป็นเวลาช้านาน รวมทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่เป็นเหมือนโลกส่วนตัวอีกด้วย” และ Pajaree (2014, p. 47) ได้แสดงทรรศนะว่า “พฤติกรรมการใช้สอยพื้นที่ภายในห้องน้ำที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ และการสัญจรที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับเครื่องสุขภัณฑ์และประเภทช่วยให้สามารถนำไปพิจารณาในการออกแบบกำหนดตำแหน่งของสุขภัณฑ์ตามการใช้สอยที่เหมาะสมและเป็นการศึกษาขนาดเนื้อที่ที่ใช้สอยที่พอเหมาะสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นได้ด้วย”

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยฉบับนี้มุ่งเน้นแสวงหารูปแบบการสร้างสรรค์นากฎศิลป์ และการศึกษาจำเพาะเจาะจงเพียงประเด็นเกี่ยวกับวิถีการใช้ห้องน้ำในแง่มุมของสังคมเมืองของไทยเท่านั้น จากผลการวิจัยสามารถนำไปปรับใช้และพัฒนาต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลงานทางนากฎศิลป์ด้านการใช้สัญลักษณ์ตามทฤษฎีสัญญะวิทยาได้ ซึ่งอาจต้องศึกษาหาประเด็นเพิ่มเติม เพื่อก่อให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์งานในรูปแบบใหม่ ๆ อันเป็นคุณประโยชน์ทั้งทางด้านสังคมและสุนทรียภาพ

เอกสารอ้างอิง

- Chaiviset, M. (1999) *Social History: Toilet and Sanitary Ware in Thailand (B.E. 2440-2540)*, Master of Arts Degree in History, Thammasat University, Bangkok. (In Thai)
- _____. (2002). Social History-regarding Toilet and Sanitary Ware in Thailand. *Silapawattanatham Magazine* (Special ed.). (In Thai)
- Champapan, K. (2016). The States in Ayutthaya History: The Debate of Cultural Society and The Political Power in The Present Historiography. *Journal of Language and Culture*, 35, 41-62. (In Thai)
- Charassri, N. (2017). Research Professor of Chulalongkorn University. *Interview*. (In Thai)
- Editorial team of Home and Garden Magazine. (2008) *Handbook of Bathroom Layout and Decoration* (2nd ed.). Bangkok : Baan Lae Suan Publishing. (In Thai)
- Kitiasa, P. (2003). *Localism: Review of Theories and Frameworks*. Bangkok : Board of National Research Council of Thailand, Department of Social Sciences, National Research Council of Thailand. (In Thai)
- Pajaree, P. (2014). *Ready-Made Bathroom Design Project to Prevent Falling Accidents in Thai Elderlies*. Master of Arts Degree in Packaging Design, Silpakorn University, Nakhon Pathom. (In Thai)
- Phra Bamrasnaradura. (1962). 20th Anniversary Memoirs of Ministry of Health (B.E. 2485-2505). Bangkok : Published as the 20th anniversary gift since the Ministry of Health was established on March 10th. (In Thai)
- Rumruamsin, K. (Miss). (2018, 9 November). Architecture. *Interview*. (In Thai)
- Settho, R. (1980) *Thai Society and Culture*. Bangkok: Pikhanet Printing Co., Ltd. (In Thai)
- Sinthusek, K. (2012). *Bathroom Design* (2nd ed.). Bangkok : Chulalongkorn University. (In Thai)
- Tainuea, M. et al. (1987) *Local Sanitation Development 4 Decades of Developing Thai Toilet*. Bangkok : Bureau of Food and Water Sanitation, Department of Health. (In Thai)

ผู้เขียนบทความ

นางสาวกศพร หอมนาน

นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร 10330

E-mail: P_nanchula@hotmail.com

ดร.พัชรินทร์ สันติอัครวรรณ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

